

BYGGÐARLÖG MEÐ
VIÐVARANDI FÓLKSFÆKKUN

**TILLÖGUR OG
ÁBENDINGAR**

Byggðastofnun

Júlí 2008

Byggðastofnun, þróunarsvið

Tillögur og ábendingar

Tíu þeirra 22ja sveitarfélaga sem fjallað er um í þessari skýrslu eru dreifbýlissveitarfélög, þrjú eru þéttbýlissveitarfélög og í níu tilvikum er bæði þéttbýli og dreifbýli. Hér er því ekki um einsleita gerð sveitarfélaga að ræða. Þau eiga það þó sameiginlegt að íbúum þar hefur fækkað verulega á undanförunum árum og atvinnulífið er að mestu byggt á frumvinnslugreinunum, landbúnaði, sjávarútvegi og fiskvinnslu. Haldi svipuð þróun áfram og verið hefur á undanförunum árum er hætta á að byggð muni nánast leggjast af í mörgum þessara sveitarfélaga innan fárra áratuga.

Langflest sveitarfélaganna 22ja eru á svæðum sem hafa verið til sérstakrar umfjöllunar á vegum þriggja nefnda sem forsætisráðherra skipaði. Annars vegar er um að ræða nefnd sem skipuð var snemma árs 2007 til að fjalla um leiðir til að styrkja atvinnulíf á Vestfjörðum og hins vegar eru tvær nefndir sem skipaðar voru í upphafi árs 2008 til að styrkja atvinnulíf á svæðum með lítinn hagvöxt (Norðvestur- og Norðausturnefndir).

Stjórnvöld geta á ýmsan hátt lagt lið þeirri viðleitni að gera það eftirsóknarverðara að lifa og starfa í þeim byggðarlögum sem eiga undir högg að sækja. Það er nú þegar gert, til dæmis með vaxtarsamningum og öðrum verkefnum í byggðaáætlun, með starfsemi Byggðastofnunar og atvinnuráðgjafarinnar, með starfsemi Nýsköpunarmiðstöðvar Íslands og með eflingu möguleika til náms á framhalds- og háskólastigi í heimabyggð, bættum samgöngum bæði á milli svæða og innan svæða, bættum nettengingum, betra símasambandi og menningarsamningum, svo nokkur atriði séu nefnd.

Hér á eftir er bent á nokkra þætti sem ástæða er til að leggja frekari áherslu á.

- Hvetja þarf sveitarfélög til að taka upp svæðisbundið samstarf, til dæmis á sama svæðagrundvelli og vaxtarsamningar, þar sem þau setji upp áætlanir fyrir samstarfssvæðið. Það sé á ábyrgð heimamanna að meta styrkleika, veikleika, ógnanir og tækifæri viðkomandi svæðis,

að vinna að áætlanagerð og velja þær leiðir sem rétt sé að fara til framtíðar. Jafnframt þarf ríkið að gera áætlanir um hvernig opinber þjónusta verði skipulögð þannig að hún nýtist sem best til uppbyggingar landshluta- og héraðakjarna og bættra búsetuskilyrða.

- Frumvinnslugreinarnar taka ekki við fleira starfsfólki í framtíðinni og ástæða til að ætla að störfum í þeim greinum muni enn fækka. Eðlilegt er að skoða hvort ekki sé fært að efla héraðakjarna þannig að fólk úr grenndinni geti sótt þangað vinnu. Byggja þarf upp samgöngukerfið með tilliti til bæði landshluta- og héraðakjarna.
- Stækka þyrfti vinnusóknarsvæði með bættum samgöngum og hugsanlega í einhverjum tilvikum sameiningu sveitarfélaga. Með þessu mætti mögulega koma upp almenningssamgöngum í einhverjum tilvikum, sem auðveldar vinnusókn.
- Flutningskostnaður og ferðakostnaður er mjög íþyngjandi fyrir íbúa og fyrirtæki á þeim svæðum sem fjærst liggja höfuðborginni. Það yrði atvinnulífinu á viðkomandi svæðum til framdráttar ef tekin yrði upp endurgreiðsla hluta flutningskostnaðar. Einnig mætti hugsa sér skattaívilnanir vegna ferðakostnaðar almennings vegna atvinnusóknar umfram tiltekna vegalengd.
- Gerðir verði samningar við atvinnuþróunarfélögin um að þau taki veikustu svæðin sérstaklega upp á sína arma og sinni málum þeirra enn frekar en gert er í dag. Slíkir samningar verði nokkurs konar aðgerðaáætlun þar sem kveðið verði á um eftirfylgni og árangursmat. Leitað verði samstarfs við Jöfnunarsjóð sveitarfélaga um fjármögnun aðgerða. (Takist vel til mun útgjaldþörf sjóðsins minnka í framtíðinni.)
- Skoða þarf gaumgæfilega frekari samþættingu og eflingu samstarfs stofnana innan stoðkerfis atvinnulífsins. Hér er átt við stofnanir eins og Byggðastofnun, atvinnuþróunarfélögin, Nýsköpunarmiðstöð Íslands, Impru, leiðbeiningaþjónustu bænda, Framleiðnisjóð, AVS-sjóðinn, Ferðamálastofu og aðra þjónustu til stuðnings atvinnulífs á landsbyggðinni.
- Leggja þarf áherslu á að nýting náttúruauðlinda til lands og sjávar stuðli að uppbyggingu atvinnulífs á heimaslóð. Í því sambandi er vert að benda á

fyrirhugaða nýtingu orku á Húsavík úr orkulindum í Þingeyjarsýslu.

- Mjög mikilvægt er að áform stjórnvalda um bættu gagnaflutninga nái fljótt fram að ganga. Er þá átt við aðgengi að gagnakerfinu, öryggi og hraða. Slíkt er mikilvægt á fjölmörgum sviðum svo sem fyrir allan atvinnurekstur, fjarnám, fjarvinnu, afþreyingu og samband við umheiminn.
- Þó enn sé ekki sé orðið algengt, á þeim svæðum sem hér eru til umfjöllunar, að fólk úr þéttbýli sé þar með tvöfalda búsetu er það þróun sem mun eiga sér stað fyrir en síðar. Eðlilegt er að breyta lögum þannig að útsvari verði skipt á milli sveitarfélaga.
- Skoða þarf með hvaða hætti hægt er að bæta ímynd afskekktu og dreifbýlla svæða. Það vill gjarnan gleymast að kostir búsetu í dreifbýli eru margir. Þarf ekki annað en nefna friðsældina og náttúruna. Það þarf að taka saman og benda á kostina og koma þeim á framfæri. Með því móti er hægt að efla sjálfstraust íbúanna og vinna á fordómum sem uppi eru gagnvart búsetu í dreifbýli.
- Efla og halda áfram með námskeið hliðstæð Vaxtarsprotum á vegum Impru og Hagvexti á heimaslóð á vegum Útflutningsráðs. Þessi námskeið tókust vel og virtust laða fram margar góðar hugmyndir. Slíkum námskeiðum mætti beita með sértækari hætti.
- Setja mætti upp viðburðardagatal þar sem fram kæmu helstu menningarviðburðir víða um land, utan höfuðborgarinnar. Þetta væri hugsað til þess að tímasetningar viðburða rekist ekki saman, þannig að ferðafólk gæti skipulagt sínar ferðir með hliðsjón af slíkum viðburðum.
- Kanna þyrfti ástæður brottflutnings ungs fólks og kvenna úr dreifbýli og skoða mögulegar aðgerðir til að bregðast við. Árið 1997 kannaði Stefán Ólafsson ástæður búferlaflutninga fyrir Byggðastofnun, en upplýsingar í þeirri könnun voru ekki kyngreindar. Þá rannsókn þarf að uppfæra með kyngreindum upplýsingum.
- Sérstakt átak verði gert fyrir konur sem vilja ráðast í eigin atvinnurekstur, til að auðvelda þeim vinnslu viðskiptahugmynda. Styrkja þarf atvinnusköpun kvenna með áherslu á vörubrúun og þjónustugreinar. Bæta og þróa þjónustu

stoðkerfisins við konur sem hafa viðskiptahugmyndir en vantar aðstoð við að hrinda þeim í framkvæmd. Eftirfylgni við kvennaverkefni verði stóraukin meðal annars með rekstrarráðgjöf samhliða fjárveitingum. Boðið verði upp á fleiri og sveigjanlegri úrræði sem taka mið af þörfum kvenna, s.s. ráðgjöf, handleiðslu, tölvukunnáttu, bókhaldsþekkingu, ráðgjöf fagaðila o.s.frv. Jafnframt þarf að endurvekja samstarfsverkefni Byggðastofnunar og félagsmálaráðuneytis um staðbundna atvinnu- og jafnréttisráðgjafa.

- Sveitarfélög sem eiga undir högg að sækja gætu „markaðssett“ sig, ekki hvað síst gagnvart þeim hópum sem helst vantar inn í víða á landsbyggðinni, þ.e. konum og ungu fólki. Hvað vilja þessir hópar, hvernig geta sveitarfélögin orðið aðlaðandi búsetukostur fyrir þá, sem og aðra? Þessi hugmynd tengist ofangreindri tillögu um að kanna ástæður brottflutnings þessara hópa, sem og tillögu um bættu ímynd svæða.
- Leggja þarf áherslu á uppbyggingu ferðaþjónustu sem tengist hugmyndum um staðbundin sérkenni, ímyndarsköpun og menningu. Auka þarf þekkingu á þörmörkum ferðamannaþæða svo hægt sé að grípa til ráðstafana áður en vinsælum ferðamannastöðum „hnignar“. Leggja áherslu á markaðsaðgerðir á ferðamannastöðum sem þola meiri aðsókn ferðamanna. Efla þarf starf upplýsingamiðstöðva, en þær gegna mikilvægu hlutverki við miðlun upplýsinga til ferðamanna.
- Tengja betur saman aðila í ferðaþjónustu og hefðbundnum atvinnugreinum. Þetta er að einhverju leyti til staðar t.d. við veiðar á sjóstöng eða sveitabæi sem fólki býðst að heimsækja. Ferðamenn vilja í vaxandi mæli vera einhvers konar þátttakendur í því sem um er að vera á þeim svæðum sem þeir sækja heim. Veita mætti fjárhagslegan stuðning til að efla og auka þessa tegund ferðaþjónustu.
- Við uppbyggingu ferðaþjónustu þarf að vinna eftir samþættri stefnu í byggða- og ferðamálum. Markaðsstarf þarf að vera sveigjanlegt og stutt af rannsóknnum til að hægt sé að bregðast við breyttum aðstæðum hverju sinni. Styrkja markaðsskrifstofur ferðamála m.a. til markaðssetningar utan háannar.

- Með stofnun Vatnajökulsþjóðgarðs skapast margvísleg sóknarfæri í ferðaþjónustu sem stuðlar að jákvæðri byggðaþróun. Til þess að vel takist þarf að leggja áherslu á sjálfbærni við nýtingu og verndun auðlinda þjóðgarðsins.
- Samkeppnishæfni svæða má auka með ýmsum hætti, meðal annars með þátttöku í alþjóðlegum samstarfsverkefnum. Sem dæmi má nefna Norrænu Atlantsnefndina, NORA og Norðurslóðaáætlun Evrópusambandsins, NPP. Nær öll verkefni NORA og NPP hérlendis fara fram á landsbyggðinni og því um öflug byggðaverkefni að ræða. Gert er ráð fyrir a.m.k. 50% eigin fjármögnun verkefniskostnaðar. Mikilvægt er að þátttaka í verkefnum verði gerð auðveldari með því að beina stuðningi til greiðslu hluta af eigin mótfjármögnun verkefniskostnaðar.